

Коваль О.М.

к.ю.н.,

Київський національний університет технології та дизайну,

доцент

Київ, Україна

olga.o.koval@gmail.com

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ОСОБИ НА
ВИПРАВДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАРУБІЖНИХ
ДЕРЖАВ**

Анотація. В статті на прикладі норм загального права розкрита процесуальна сутність виправдання та способи його реалізації і захисту. Приділено увагу умовам забезпечення дієвості механізму захисту права на виправдання в законодавстві деяких західних країн світу. Підкреслено важливість виправдання як унікального інституту, що діє на зламі матеріального і процесуального права.

Ключеві слова: виправдання, виправдувальні підстави, підстави для вибачення, вибачення, право особи на виправдання, виправдувальний вирок
Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, библи.: 19

Olga Koval

PhD (Law),

Kyiv National University of Technology and Design,

Associate Professor

Kyiv, Ukraine

olga.o.koval@gmail.com

**SOME CHARACTERISTICS OF HUMAN RIGHT OF
JUSTIFICATION IN THE CRIMINAL PROCESS OF FOREIGN
COUNTRIES**

Abstract. The article deals with general theoretical questions of justification and the stability of the acquittal.

Justification as a legal category and the institution of criminal procedure law or criminal law known to many countries of the world. It is enshrined in law and is an important issue not only theoretical, but also practical.

The justification exists and operates in different stages of criminal procedure and also sometimes in civil law.

In the common law justification is seen as declaration of innocence of the accused and as the defendant's right to use all procedural means (including making statements of innocence) for recognition and the proclamation of his innocence in court.

In the legal doctrine justification is regarded not only as acquittal, but also in other procedural decisions that ascertain innocent of person.

The justification seen as a defense strategy in response to the charge that is different from procedural in civil law (procedure of rehabilitating).

Keywords: justification, grounds for excuse, grounds for justification, excuse, right of justification, acquittal

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 19

Вступ. Виправдання як юридична категорія та інститут кримінального процесуального і кримінального (матеріального) права відоме багатьом країнам світу. Воно закріплене законодавчо і є важливим питанням не лише практичного, а й теоретичного характеру.

Значну увагу праву на виправдання присвячено у теоретичних розробках та практиці дослідників загального права, зокрема американських та англійських. Так, в англо-американському праві виправдання – це самостійний інститут, що існує на зламі кримінального права та кримінального процесуального права.

Тому теоретичну основу статті становлять праці зарубіжних вчених, зокрема, Дж. К. Томас (G. C. Thomas) (США); М. Г. Арі (M. G. Arye) (Канада); Пітера Дж. П. Тека (Peter J. P. Tak) (Нідерланди) та інших.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Не зважаючи на значну увагу, присвячену виправданню, як важливій частині процесуального законодавства, багато питань пов'язаних з виправданням залишаються дискусійними та потребують наукового вирішення.

Для кращого розуміння термінології, яку використовують англійські та американські дослідники, надалі ми будемо перекладати та розглядати поняття «excuse» як «вибачення», а «justification» – як «виправдання». Термін «виправданий» зазвичай вживають щодо особи, що скоїла злочин, однак скоїла його за наявності так званих виправдувальних підстав.

Виправдувальні підстави є передумовою для виникнення у обвинуваченого права на виправдання. Виправдання можливе за обставин, що виходять із властивостей або характеру дій, а вибачення можливе за обставин, що виходять із властивостей або характеру особи [Baron 2005].

Виправдання та вибачення у вигляді підстав зустрічаються не лише в загальному праві, а й у праві країн романо-германської сім'ї.

Поняття «justification defenses», тобто підстави для виправдання, в англо-американському праві аналогічні до наших обставин, що виключають злочинність діяння і відповідальність за них (ст. 36-43 КК України).

Все різноманіття виправдувальних підстав, визнаних загальним правом, вкладається у межі єдиної виправдувальної підстави, передбаченої КПК України – «встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення» (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України).

Перші праці з теорії виправдання та вибачення були опубліковані у 1986 році [Gur 1992], однак ці поняття відомі в англійському праві ще з XIII століття. Зокрема, в Глоустерському статуті 1278 року було закріплено «виправдане вбивство» при самозахисті [Horowitz 1986].

Міріам Гур-Арі (Miriam Gur Arye), стверджуючи про відмінність між виправдувальними підставами і підставами для вибачення злочину, доводить наслідування англо-американською системою теоретичних розробок та положень права романо-германської сім'ї [Gur 1992].

Зокрема, у Кримінальному кодексі Голландії 1886 р. (далі КК Голландії) виділено такі підстави для ухвалення виправдувального вироку (в кодексі вони характеризуються як обставини, що виключають злочинність діяння): 1) законні підстави для виправдання: необхідність, самозахист, публічний обов'язок, виконання наказу (ст. 40-42 КК Голландії); 2) законні підстави для вибачення: неосудність, примус, перевищення меж самооборони та виконання наказу, отриманого від неуповноваженої особи (ст. 39, 40, 41(2), 43(2) КК Голландії [Tak 2003].

У юридичній науці країн загального права виправдування також

розглядають як стратегію захисту у відповідь на обвинувачення, що відрізняється від процесуального виправдання в континентальній системі права (ухвалення виправдувального вироку чи рішення про закриття провадження за реабілітуючими підставами).

Існують дві моделі захисту, що використовуються в англо-американських судах під час судового провадження: модель виправдувальна та вибачальна. Виправдування (виправдувальна модель захисту) заперечує протиправність діяння, воно можливе за наявності таких виправдувальних підстав, як діяльність правоохоронних органів, самозахист і менше зло [Horowitz 1986]. Вибачення, в свою чергу, лише заперечує провину діяча (обвинуваченого) за наявності особливих умов (вибачальних підстав), наприклад, якщо діяння було вчинено під фізичним або психічним тиском [Gur 1992 Horowitz 1986 Baron 2005].

Особливістю доктрини виправдання у загальному праві є широкий підхід до виправдання, зокрема Г. Коннер Томас (G. Conner Thomas) [Conner 1998] розглядають виправдання широко, як засвідчення невинуватості обвинуваченого (підозрюваного) не лише виправдувальним вироком суду, а й в інших процесуальних рішеннях, що констатують невинуватість особи.

У традиції загального права виправдання в значенні «acquittal» є процесуальним поняттям, воно офіційно засвідчує невинуватість обвинуваченого і звільняє особу від обвинувачення. Існує виправдання у формі виправдувального вироку судді, вердикту суду присяжних, рішення судді про закриття провадження, якщо відсутня подія злочину («no case to answer»), а також рішення прокурора про закриття провадження («stopping the case» / «nolle prosequi»).

В Англії провадження закриває Коронна Служба Прокуратури (Crown Prosecution Service) [The Code 2013] після того, як поліція проведе попереднє розслідування. Провадження щодо підозрюваного («suspect») закривають, якщо поліція збрала недостатньо доказів для обвинувачення особи, якщо діяння не є суспільно небезпечним (тобто не порушує публічного інтересу, а отже, не підлягає публічному обвинуваченню) [The Code 2013].

У США функція державного обвинувачення покладається на аторнея – федерального обвинувача (пункт «б» правила 1 Федеральних правил кримінального процесу 2010 р.), саме він уповноважений одноособово закривати кримінальне провадження [Miheenko 1993 Federal rules 2010]. Окрім того, провадження може закривати своїм рішенням суддя магістратського суду під час досудового слухання, що є частиною досудового розслідування. Якщо недостатньо підстав для притягнення особи в якості обвинуваченого (відсутня подія злочину, не доведено, що злочин вчинено обвинуваченим), суддя постановляє зняти з особи обвинувачення («discharging the defendant») і закрити провадження (пункт «ф» правила 5.1 Федеральних правил кримінального процесу 2010 р.) [Miheenko 1993].

Закриття провадження суддею Вілліам Дж. Чамблісс (William J. Chambliss) визначає як складову частину виправдання [Chambliss 2011].

Виправдання особи на стадії досудового розслідування закріплено законодавством держав континентального права. Зокрема, у Франції після закінчення досудового розслідування, слідчий суддя виносить постанову, в якій окрім іншого зазначаються мотиви, на підставі яких обвинувачення визнається необґрунтованим [Miheenko 1993].

У Німеччині прокурор може за згодою суду відмовитися від пред'явлення публічного обвинувачення (ч. 1 § 153b КПК Німеччини), а якщо

обвинувачення було пред'явлено, суд може закрити провадження до початку судового розгляду за згодою прокурора і обвинуваченого (ч. 2 § 153b КПК Німеччини) [Golenkov 2012].

Таким чином право особи на виправдання виникає вже на стадії досудового розслідування та існує у формі рішення органу досудового розслідування про закриття кримінального провадження.

Вплив виправдувального вироку на кримінальне провадження не залежить від того, чи є він вердиктом присяжних, чи результатом роботи судового органу. Проте для виправдання має значення вид виправдувального вироку, якщо законом передбачено декілька формул.

Так, у кримінальному процесі Шотландії передбачено два види виправдувальних вироків: «не винен» і «не доведено» [Bray 2005]. Вердикт «не винен» ухвалюють у разі, якщо обвинуваченого визнано невинуватим, «не доведено» – у випадку непереконливих доказів вини. Один вердикт проголошує офіційну невинуватість, інший – недостатність доказів.

В Італії з 1989 р. прийнято «п'ятирівневу» схему з п'ятьма можливими виправданнями [Bray 2005].

Самуель Брей (Samuel Bray) запропонував запровадити схожу систему в американському правосудді, що буде діяти у випадках, якщо у присяжних залишаються сумніви щодо вини обвинуваченого. Нині виправдувальний вирок покриває сіру зону між впевненістю у невинуватості обвинуваченого та вимогою доведення винуватості поза розумними сумнівами [Bray 2005].

Актуальність та доцільність впровадження такого «третього вироку» в систему українського судочинства видається досить сумнівними. Адже вирок, ухвалений в результаті наявності у судді відповідних сумнівів, будуть суперечити презумпції невинуватості, залишаючи виправданого під підозрою навіть після його офіційного виправдання.

Особливості та взагалі можливість оскарження в судових органах вищої інстанції виправдувального вироку є ще одним питанням, що характеризує виправдання як процесуальне явище. Специфіка оскарження виправдувального рішення у країнах англо-американського та континентального права різна.

Право на апеляцію (право на перегляд рішення) розглядається як «активне» право обвинуваченого, що не може бути обмеженим [Delmas-Marty 2002].

Апеляція у Великій Британії залежить від того, у якій формі було провадження – у сумарній чи за обвинувальним актом. Магістратські суди наділено обмеженою юрисдикцією, в основному вони займаються розглядом кримінальних справ у сумарному порядку, тобто без присяжних, в середньому розглядаючи близько 2 млн. справ на рік, що становить 95% усіх кримінальних справ [Aparova 1996]. У 1993 році кількість виправдувальних вироків у Суді Корони становила 58% [Aparova 1996].

Апеляцію можна подавати на остаточне рішення суду першої інстанції. Якщо провадження проходило в сумарному порядку, сторона захисту має автоматичне право подавати апеляцію на обвинувальне рішення магістрату до Суду Корони разом із клопотанням про виправдання («not guilty»). Якщо апеляційний суд задовольнить апеляційну скаргу на обвинувальне рішення, він має публічно визнати допущену судом першої інстанції помилку. Однак, якщо суд першої інстанції ухвалив виправдувальний вирок в результаті помилки, виправдання навіть після апеляційного провадження залишається в силі [Delmas-Marty 2002].

Апеляційний вирок Суду Корони можна оскаржити в Апеляційному Відділенні Королівської лави Високого Суду, але тільки з питань правової основи вироку (з питань права) [Miheenko 1993], а звідти справа може бути передана до Верховного суду (Верховний суд Великобританії почав діяти з 1 жовтня 2009 р., повністю замінивши Апеляційний комітет Палати лордів, його засновано на підставі статті 3 Закону про конституційну реформу 2005 р.).

Апеляційну скаргу на вердикт присяжних, якщо справу розглядали в Суді Корони, направляють до кримінального відділення Апеляційного суду (відомого як Апеляційний суд Її Величності). За результатом розгляду апеляційної скарги Апеляційний суд приймає одне з наступних рішень: 1) відхилити апеляцію; 2) винести альтернативний вердикт, тобто замість вердикту про винуватість в одному злочині визнати достатніми наявні докази винуватості в іншому злочині; 3) видати наказ про новий розгляд справи, якщо були отримані нові докази; 4) видати наказ про повторний розгляд справи, якщо судом першої інстанції під час провадження були допущені серйозні помилки; 5) анулювати вердикт про винуватість та винести так званий спеціальний вердикт про виправдання через недієздатність і видати наказ про переведення підсудного до лікарні.

Генеральний прокурор (attorney-general) може у певних випадках оскаржити в Апеляційному суді рішення, яке він вважає неналежним вироком (inadequate sentence) За скаргою головного прокурора Апеляційний суд може скасувати рішення попередньої інстанції або ж збільшити покарання. Однак, зазвичай, апеляційний суд публічно викриває помилку суду першої інстанції, але виправдання, що стало її результатом, залишається в силі.

Зауважимо, що лише Апеляційний суд має право перегляду справи у порядку оскарження справи «de novo». Таке повноваження надано суду для виправлення помилок першої інстанції.

У Сполучених Штатах Америки виправдання не може бути оскаржене стороною обвинувачення відповідно до конституційної заборони «повторного ризику». Право на подання апеляції має лише засуджений та його захисник, а також обвинувач, що брав участь у провадженні, причому обвинувач має право подавати апеляцію лише у випадках, коли обвинувачений визнав себе винуватим [Golovko 2002].

Сучасна французька доктрина пропонує декілька варіантів класифікації способів оскарження і перегляду вироку. По-перше, їх поділяють на ординарні [Golovko 2002], коли справа переглядається з будь-яких підстав (як фактичних, так і правових), і екстраординарні (виняткові), які можливі лише після того, як вичерпані ординарні способи оскарження, і можуть мати місце лише з підстав, прямо перелічених у законі. По-друге, існують ретракційні способи (de retraction), коли справу переглядає той самий суд, котрий ухвалив рішення [Golovko 2002].

Апеляція – ординарний ретракційний спосіб. За результатом розгляду апеляційної скарги апеляційний суд залишає виправдувальний вирок в силі або скасовує його та ухвалює обвинувальний. Апеляційний суд уповноважений ухвалити власне виправдувальне рішення, адже має право збирати та досліджувати нові докази в ході судового слідства [Golovko 2002].

Окрім апеляції, у загальному і континентальному праві існують ще два види перегляду судового рішення – касація та ревізія. Ревізія (pourvoi en revision) – це останній спосіб перегляду виправдувальних вироків, що набрали законної сили.

Зокрема, в Англії прохання про ревізійний перегляд є винятком з

правила *res judicata*. Ревізійний перегляд можливий у випадку, якщо з'явилися нові докази на підтвердження невинуватості обвинуваченого, якщо свідка обвинувачено у неправдивому свідченні та якщо у рішенні наявні різні висновки, що базуються на одних доказах [Delmas-Marty 2002].

У Франції касаційне оскарження вироку регулюється ст. 567-67 КПК Франції 1958 р. та є екстраординарним способом оскарження рішень, що ще не набрали законної сили. У кримінальному процесі Франції розрізняють два види касації: в інтересах сторін та в інтересах закону. Закон виключає касаційне оскарження виправдувального вироку суду асизів (ст. 572 КПК Франції) [Code 2000]. Касаційний суд зв'язаний касаційною скаргою, однак, якщо під час касаційного перегляду будуть виявлені порушення закону, що стосуються громадського порядку (*ordre public*), то Касаційний суд має право скасувати вирок за власною ініціативою.

У касаційному порядку переглядають рішення та виправляють помилки лише тоді, коли вони пов'язані з неправильним застосуванням матеріального і процесуального законів (помилки в праві). Тому існує ще один екстраординарний спосіб перегляду вироку (його також вважають видом апеляції [Delmas-Marty 2002]) – ревізія (ст. 622-626 КПК Франції) [Code 2000]. Проте кримінальний процес Франції допускає ревізію лише на користь засудженого (*in favorem*), тобто перегляд виправдувального вироку в такому порядку (через помилку у факті) не допускається. Цей інститут дуже схожий за своїм значенням на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами у кримінальному процесі України (Глава 34 КПК України).

Якщо звернутися до кримінального процесу Німеччини, тут ревізія допускається у випадку ухвалення вироку незаконним складом суду, порушення підсудності, розгляду справи за відсутності осіб, участь яких є обов'язковою, порушення гласності, обмеження права на захист. Ревізійна скарга подається як на обвинувальний, так і виправдувальний вирок впродовж тижня з моменту проголошення вироку до суду, вирок якого оскаржується [Golovko 2002]. Результатом ревізійного розгляду справи може стати виправдувальний вирок чи закриття справи.

Отже, незважаючи на виключну стабільність та особливе положення виправдувальних вироків, це не означає, що такі процесуальні рішення не можуть бути переглянуті, а провадження повернуті на додаткове розслідування.

На жаль, тривалий час законодавчу можливість повернення справи українські суди використовували для уникнення ухвалення виправдувального вироку, що доведено статистичними даними.

Нові зміни у Кримінальному процесуальному кодексі унеможливили повернення провадження на додаткове розслідування, що в перспективі має збільшити кількість ухвалених судом виправдувальних вироків чи постановлення ухвал про закриття провадження.

Погоджуємося із зауваженням Н. М. Ахтирської, що доки існує суд, повинні виноситися як обвинувальні, так і виправдувальні вироків, адже виправдувальний вирок є законною та закономірною функцією судочинства [Ahturskaia 2006].

Гарантувати стабільність виправдувального вироку можливо не лише шляхом встановлення обмеженого терміну для оскарження, але й шляхом встановлення чітко визначеного переліку злочинів, щодо яких рішення може бути оскаржено, наприклад, у справах про вбивство та цілий ряд тяжких та особливо тяжких злочинів (ч. 5 ст. 12 КК України).

Після ухвалення виправдального рішення виправданий набуває права на відшкодування завданої йому під час кримінального провадження шкоди.

Право на гарантоване відшкодування шкоди жертвам судових помилок існує майже в усіх країнах світу. Наприклад, в Англії Законом про кримінальне правосуддя 1988 р. введено право, що встановлюється урядом в усіх випадках, в той час як у Франції вирішенням питань про відшкодування завданої шкоди займається спеціальна комісія, а в Італії це питання вирішує кримінальний суд, що уповноважений встановлювати розмір шкоди [Delmas-Marty 2002].

Реабілітація у загальному праві відрізняється від реабілітації, відомої у більшості європейських країн. В Англії ст. 133 Закону про кримінальне правосуддя 1988 р. право на відшкодування шкоди передбачено для особи, спершу визнаної винуватою, а потім у результаті перегляду обвинувачення звільненої від відповідальності (буквально «вибаченої») у разі виявлення нових доказів, що свідчать про допущену помилку. Результатом виправдання є публічне відновлення доброго імені виправданої особи [Delmas-Marty 2002].

У Сполучених Штатах Америки засуджений має право подавати клопотання про поновлення його у правах, у яких його було обмежено засудженням. У разі задоволення цього клопотання судом штату він отримує «Сертифікат про реабілітацію», затверджений губернатором штату.

За статистичними даними в США наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. після довгого ув'язнення за тяжкі злочини було реабілітовано більше 300 засуджених [Churilov 2012]. Таким чином, процент виправданих (та реабілітованих невинуватих після засудження) становить там 17,0–25,0%; в Європі цей процент становить 25,0–50,0%; в Японії – менш ніж 1,0% [Churilov 2012].

У Франції на вимогу особи виправдальні постанови чи вирок, ухвалені в результаті ревізійного перегляду провадження, розміщуються в місті, де виправданого було засуджено, в комуні, де було скоєно злочин, чи в останньому місці його проживання (якщо виправданий помер). Ці документи можуть бути опубліковані в журналі «Журналь офісель» та повністю чи частково розміщені в п'яти газетах на вибір того судового органу, який ухвалив відповідне рішення.

У Німеччині на вимогу заявника рішення про скасування вироку має бути опубліковано у Федеральному віснику, а також опубліковано в іншій адекватній формі за рішенням суду.

В Японії після ухвалення виправдального вироку (у разі виправдання після засудження, а також після відбуття особою покарання за обвинувальним вироком), прокурор подає прохання щодо ревокації до району, сім'ї або ж до суду, чия юрисдикція поширюється на території місця проживання виправданого, або ж місця, куди особа була направлена для відбування покарання (ч. 1 ст. 349 КПК Японії 1948 р.).

У Китайській Народній Республіці (далі – КНР) право на відшкодування шкоди та порядок відшкодування закріплено окремим законодавчим актом. Законом КНР «Про державну компенсацію» 1994 року (далі – Закон 1994 р.) визначено, що після закриття провадження та визнання особи судом невинуватою вона має право на компенсацію. Відповідальним за компенсацію є орган, що прийняв рішення про арешт (ст. 21 Закону 1994 р.) або ж орган, що ухвалив обвинувальне рішення у випадку його перегляду.

Після компенсації шкоди відповідальний орган має стягнути суму компенсації частково чи повністю з функціонерів, причетних до спричинення шкоди. Можливість регресу держави до фактичних винуватців завданої обвинуваченому шкоди є питанням цікавим, проте дискусійним, адже важко визначити, коли саме і на якій стадії провадження була допущена помилка.

Так, Н. Я. Шило погодилась із зауваженнями В. М. Савицького і наголосила на необхідності законодавчого запровадження регресу держави в особі місцевих фінансових органів до фактичних винуватців шкоди, спричиненої обвинуваченому незаконними чи необґрунтованими процесуальними діями (зокрема необґрунтованим притягненням до кримінальної відповідальності) [Shilo 1981], хоча важко визначитися із тим, хто саме винен у допущеній помилці, а покладення відповідальності на державу полегшує для громадян порядок компенсації [Shilo 1981].

Можна зробити наступні висновки. У державах загального права існує цілий механізм законодавчо закріплених заборон і принципів, покликаних гарантувати стабільність ухваленого судом виправдувального рішення, що є невід'ємною частиною права особи на виправдання. Прикладом такої гарантії є заборона «повторного ризику» (в англо-американському праві він відомий, як «double jeopardy», а в державах континентального права – як «ne bis in idem»), принцип остаточності судового рішення («рес юдіката»), який безпосередньо та логічно пов'язаний з принципом остаточності виправдувального рішення, за яким процес повністю завершується у разі виправдання особи. Остаточність виправдувального рішення безпосередньо пов'язана з презумпцією невинуватості та принципом правої визначеності, адже гарантує захист особи від повторного обвинувачення і повторного притягнення до відповідальності.

Окрім принципу «non bis in idem» та «рес юдіката» на захист виправдувальних вироків, що набрали законної сили, у загальному праві існує ціла система, що складається з наступних доктринальних положень: неприпустимість заперечень з уже вирішеного питання (issue estoppel), правило Сембезівем (the rule in Sambasivam), правило проти повторного оскарження (the rule against collateral attack) та обов'язок судді перешкоджати несправедливості щодо обвинуваченого (the court's duty to prevent unfairness to the defendant). Ці положення розглядаються як складова частина принципу «res judicata» [Acquittal 2000].

Література

- Апарова, Т. В. (1996). *Суды и судебный процесс Великобритании. Англия, Уэльс, Шотландия* / Т. В. Апарова. – М. : Институт международного права и экономики. Издательство «Триада, Лтд», 157 с.
- Ахтирська, Н. М. (2006). Виправдувальний вирок та справедлива сатисфакція (процесуальні аспекти національного законодавства та міжнародна практика) // *Судоустрій і судочинство в Україні, №1–2*. – С.48–59.
- Голенков, П., Спица, Н. (2012). *Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии - Strafprozessordnung (StPO)* : науч.-практ. комментарий и перевод текста закона. [Електроний ресурс] / Павел Голенков, Наталья Спица. – Potsdam : Universitätsverlag Potsdam, 404 с. – Режим доступу: <http://opus.kobv.de/ubp/volltexte/2012/6177/pdf/sdrs02.pdf>.
- Головко, Л. В. (2002). *Уголовный процесс западных государств : учеб. пособие для юрид. вузов* / Л. В. Головко, К. Ф. Гуценко, Б. А.

- Филимонов ; под ред. К. Ф. Гуценко. – [2-е изд., доп. и испр.]. – М. : Зерцало-М, 528 с.
- Михеєнко, М. М. (1993). *Порівняльне судове право : підруч.* / М. М. Михеєнко, Р. В. Молдован, Л. К. Радзівівська. – К. : Либідь, 328 с.
- Чурилов, Ю. Ю. (2012). *Всемирная история неправосудия* / Ю. Ю. Чурилов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 186 с.
- Шило, Н. Я. (1981). *Проблемы реабилитации на предварительном следствии* / Н. Я. Шило; [ответ. ред. Б. Сарыев]. – Ашхабад : Ылым, 200 с.
- Acquittal Following Perversion Of The Course Of Justice : A Response to R v Moore [Eletronic resource] // Preliminary Paper [A discussion paper]. – New Zealand : Law Commission Wellington, 2000. – 34 p. – Available from: <http://www.austlii.edu.au/nz/other/lawreform/NZLCPP/2000/42.pdf>.
- Baron, M. (2005). Marcia Baron Justifications and Excuses / Marcia Baron // *Ohio state journal of criminal law*. – Vol. 2 :387, 406 p.
- Bray, S. (2005). Not Proven : Introducing a Third Verdict / Bray S. // *University of Chicago Law Review*, No. 72 (4). – P. 1299–1329.
- Code of Criminal Procedure of the French Republic inserted by Law No. 2000-516 of 15 June 2000* [Eletronic resource]. – Available from: <http://legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview>.
- Delmas-Marty, M., Spencer, J. R. (2002). *European Criminal Procedures Cambridge Studies in International and Comparative Law* / M. Delmas-Marty, J. R. Spencer. – UK : Cambridge University Press, 775 p.
- Donald, L. (1986). Horowitz Justification and excuse in the program of the criminal law / L. Donald // *Law and Contemporary Problems*, Vol. 49, No. 3. – P. 109–126.
- Federal rules of criminal procedure* [Eletronic resource] – U.S. Government printing office Washington, 2010. – XVI + 67, [1] p. – Available from: <http://www.uscourts.gov/uscourts/RulesAndPolicies/rules/2010%20Rules/Criminal%20Procedure.pdf>.
- Gur Arye, M. (1992). Should a criminal code distinguish between justification and excuse? // *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*. – No. 2. – P. 215–235.
- Peter, J. P. (2003). *Tak The Dutch criminal justice system : Organization and operation (Onderzoek En Beleid)* / Tak J. P. Peter. – Second revised edition. – UK : Eleven International Publishing, 128 p.
- The Code for Crown Prosecutors* [Eletronic resource]. – 7th Edition. – London, 2013. – Available from: http://www.cps.gov.uk/publications/docs/code2013english_v2.pdf.
- Thomas, G. C. (1998). *Double Jeopardy: The History, the Law* / George Conner Thomas. – NYU: Press, 349 p.
- William, J. Ch. (2011). *Courts, law, and justice : key issues in crime and punishment* / [editor William J. Chambliss]. – London : SAGE,. – 317 p.

References

- Acquittal Following Perversion Of The Course Of Justice : A Response to R v Moore [Eletronic resource] // Preliminary Paper [A discussion paper]. – New Zealand : Law Commission Wellington, 2000. – 34 p. Retrieved from <http://www.austlii.edu.au/nz/other/lawreform/NZLCPP/2000/42.pdf>.
- Ahtirska, N. M. (2006). Vypravduvalnij vyrok ta spravedyva satysfakcija (procesualni aspekty nacionalnogo zakonodavstva ta mizhnarodna

- praktyka) // *Sudoustrij i sudochinstvo v Ukraïni, №1-2.* – S.48–59.
- Aparova, T. V. (1996). *Sudy i sudebnyj process Velikobritanii. Anglija, Ujel's, Šotlandija* / T. V. Aparova. – Moskva: Institut mezhdunarodnogo prava i jekonomiki. Izdatelstvo «Triada, Ltd», 157 s.
- Baron, M. (2005). Marcia Baron Justifications and Excuses / Marcia Baron // *Ohio state journal of criminal law.* – Vol. 2 :387, 406 p.
- Bray, S. (2005). Not Proven : Introducing a Third Verdict / Bray S. // *University of Chicago Law Review, No. 72 (4).* – P. 1299–1329.
- Code of Criminal Procedure of the French Republic inserted by Law No. 2000-516 of 15 June 2000.* Retrieved from <http://legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview>.
- Churilov, Ju. Ju. (2012). *Vsemirnaja istorija nepravosudija* / Ju. Ju. Churilov. – Rostov-na-Donu : Feniks, 186 s.
- Delmas-Marty, M., Spencer, J. R. (2002). *European Criminal Procedures Cambridge Studies in International and Comparative Law* / M. Delmas-Marty, J. R. Spencer. – UK : Cambridge University Press, 775 p.
- Donald, L. (1986). Horowitz Justification and excuse in the program of the criminal law / L. Donald // *Law and Contemporary Problems, Vol. 49, No. 3.* – P. 109–126.
- Federal rules of criminal procedure* – U.S. Government printing office Washington, 2010. – XVI + 67, [1] p. Retrieved from <http://www.uscourts.gov/uscourts/RulesAndPolicies/rules/2010%20Rules/Criminal%20Procedure.pdf>.
- Golenkov, P., & Spica, N. (2012). *Ugolovno-processualnyj kodeks Federativnoj Respubliki Germanii - Strafprozessordnung (StPO)* : nauch.-prakt. kommentarij i perevod teksta zakona. / Pavel Golenkov, Natal'ja Spica. – Potsdam : Universitätsverlag Potsdam, 404 s. Retrieved from <http://opus.kobv.de/ubp/volltexte/2012/6177/pdf/sdrs02.pdf>.
- Golovko, L. V. (2002). *Ugolovnyj process zapadnyh gosudarstv : uceb. posobie dlja jurid. vuzov* / L. V. Golovko, K. F. Gucenko, B. A. Filimonov ; pod red. K. F. Gucenko. – [2-e izd., dop. i ispr.]. – Moskva : Zercalo-M, 528 s.
- Gur Arye, M. (1992). Should a criminal code distinguish between justification and excuse? // *Canadian Journal of Law and Jurisprudence.* – No. 2. – P. 215–235.
- Miheenko, M. M. (1993). *Poryvnyjalne sudove pravo : pidruch.* / M. M. Miheenko, R. V. Moldovan, L. K. Radzinivska. – Kyiv : Libid, 328 s.
- Peter, J. P. (2003). *Tak The Dutch criminal justice system : Organization and operation (Onderzoek En Beleid)* / Tak J. P. Peter. – Second revised edition. – UK : Eleven International Publishing, 128 p.
- Shilo, N. Ja. (1981). *Problemy reabilitacii na predvaritelnom sledstvii* / N. Ja. Shilo; [otvet. red. B. Saryev]. – Ashhabad : Ylym, 200 s.
- The Code for Crown Prosecutors.* – 7th Edition. – London, 2013. Retrieved from http://www.cps.gov.uk/publications/docs/code2013english_v2.pdf.
- Thomas, G. C. (1998). *Double Jeopardy: The History, the Law* / George Conner Thomas. – NYU: Press, 349 p.
- William, J. Ch. (2011). *Courts, law, and justice : key issues in crime and punishment* / [editor William J. Chambliss]. – London : SAGE, 317 p.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 18.12.2015
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 19.12.2015